

# SÉMANTIKA VLASTNÍCH JMEN S HISTORICKOU REFERENCÍ

Jiří Raclavský

**Abstract (The Semantics of Proper Names with Historic Reference):** The aim of this paper is to expose purely semantical theory of proper names with historic reference. We claim that proper names always denote individuals; we presuppose s.c. fixed domain. We agree with Tichý's view that meaning of proper names with historic reference is connected with uncertainty in identifying specific individual. After investigating many connected topics we adopted Tichý's suggestion of respective meaning: the meaning of historic proper name is an individual variable. We analyze his claims in a detail way, correct and criticize them, and then convert these ideas to a modified theory. Finally we subsume this modified theory under sketched new theory of proper names which explicates all proper names in the same manner.

## ÚVOD

Téměř každý, kdo je elementárně znalý principů fungování jazyka, a koho se zeptáme, o čem zcela obecně vypovídá věta:

Bill Clinton chodí.

nám odpoví něco ve smyslu „tato věta mluví o určitém člověku, který dělá to a to“. Vlastní jméno „Bill Clinton“ při tom slouží k tomu, aby pojmenovalo jedno určité individuum-jednotlivinu. Zeptáme-li se však dále, o kom pojednává věta:

Napoleon Bonaparte nechodí.

někomu by snad mohla blesknout hlavou myšlenka, že Napoleon Bonaparte je mrtev, a pak by (díky své lidské zkušenosti) řekl, že vlastní jméno „Napoleon Bonaparte“ neznačí nic. Před filosofem a zejména před logickým sémantikem tu pak stojí velký problém, když si uvědomí, že „Napoleon Bonaparte“ vskutku nemůže znamenat „nic“ (ať už to „nic“ chápe jako prázdnou třídu<sup>1</sup> či nikoli). Protože kdyby tomu tak bylo, výraz „Napoleon Bonaparte“ by značil totéž, co výraz „Aristoteles“ a řada dalších jmen, přičemž by tak mezi pojmenovanými objekty platila identita a následně by byla tato jména navzájem zaměnitelná a to salva veritate. Jenže pokud mají historici pravdu, tak věta „Aristoteles zvítězil u Slavkova“, v níž „Aristoteles“ je náhradou za „Napoleon Bonaparte“, pravdivá není; substituce je nekorektní.<sup>2</sup>

Je tu i další námitka a ta je namířena vůči jakékoli „nevyrovnané“ teorii vlastních jmen (potažmo všech singulárních termínů). Teorii budeme chápat jako „nevyrovnanou“, pokud denotát vlastního jména se různí podle toho, zda jednotlivina, k níž má ono vlastní jméno poukazovat, žije či nežije. Nevyrovnaná teorie není s to dát jednoznačný příkaz „sémantickému stroji“<sup>3</sup> pro případ, že by narazil na vlastní jméno. Tento sémantický stroj má mít jistě zcela jiné úkoly, než v empirickém světě zjišťovat (třeba obtelefonováním relevantních institucí), zdali dané vlastní jméno něco značí (jeho nositel žije), anebo ne.

Intuice, které se budeme přidržovat v průběhu našich úvah, je skryta v oné nevyslovené myšlence, že „Napoleon Bonaparte“ stále značí individuum, ačkoli Napoleon Bonaparte nežije (problémem, o jaké individuum zde vlastně jde, se budeme rovněž zaobírat). A skutečně – věty:

Napoleon Bonaparte nechodí.

Napoleon Bonaparte je mrtev.

<sup>1</sup> V této studii se nebudeme zabývat teorií W. v. O. Quina, ani jejímu současnému rozvinutí T. Burgem.

<sup>2</sup> Tato argumentace je analogická pro oblast výrazů s fiktivní referencí (jména jako „Pegas“, „jednorožci“, aj.).

<sup>3</sup> *Sémantickým strojem* míníme (ideální) počítačový mechanismus zapracovávající vstupy v přirozeném jazyce, načež provádí jejich analýzu na základě instrukcí dodaných logickým sémantikem, lingvistou a informatikem.

jsou podle historiků a dalších empirických vědců všechny pravdivé. Napoleonu Bonapartovi se zde něco (pravdivě) přisuzuje a my tvrdíme, že věcným subjektem těchto výpovědí je individuum – Napoleon.

## OBECNÉ PROBLÉMY SÉMANTIKY VLASTNÍCH JMEN

Jazyk, jak jej budeme pojednávat, chápeme jako (synchronně) daný znakový systém, přičemž abstrahujeme od jeho použití v řeči mluvčími a také od jeho historického vývoje. Nezajímá nás tedy pragmatika jazyka, ale jeho sémantika a to v tom smyslu, že na základě logické analýzy provádíme přiřazení významové struktury<sup>4</sup> danému jazykovému výrazu.<sup>5</sup>

Z hlediska tohoto pojetí má být vlastní jméno chápáno jako jméno (jediného) základního objektu, jemuž jsou dalšími výrazy jazyka přisuzovány vlastnosti, vztahy, aj. Za tento základní objekt (a tedy subjekt predikace) je všeobecně považováno individuum. Individua jsou tedy chápána jako základní stavební prvky ontologie podkládající sémantiku.<sup>6</sup> Vlastní jméno pak funguje jen jako „nálepka“ (či „etiketa“) na určité individuum. Význam (resp. i denotát) vlastního jména je tudíž elementární, základní, není nijak složený. Dále budeme říkat těm vlastním jménům, které nejsou jmény s fiktivní či historickou referencí, *prezentní vlastní jména*.

Přijmeme-li sémantickou teorii prezentních vlastních jmen Pavla Tichého ([Tichý 1988]), pak významem těchto jmen je konstrukce<sup>7</sup> druhu *trivializace*, tedy přímé (bezprostřední) „uchopení“ objektu, jeho identifikace; *denotátem* je trivializací konstruované individuum, objekt typu  $\iota$ .<sup>8</sup> Snad pro vysvětlení poznamenejme, že podle TIL není prvkem jiných, např. propozičních konstrukcí, nikdy ono individuum samo. Toto individuum je vždy jen uvedeno prostřednictvím trivializační konstrukce. Při vyhodnocování propoziční konstrukce, pak trivializace slouží jako návod k přímému uchopení (triviální to procedury) daného individua. Schéma významu a denotace prezentního vlastního jména:

---

<sup>4</sup> Jako aparát pro formulování analýz jsme zvolili – i kvůli interpretaci Tichého teorie – Transparentní intenzionální logiku (TIL); bližší viz např. [Tichý 1988], [Materna 1998].

<sup>5</sup> Tímto nám ze zřetele zcela vypadávají pragmatická zkoumání teoretiků historické reference (S. Kripkeho, H. Putnama a dalších).

<sup>6</sup> A jak poznamenává o individuích Russell: „nejsou v celém uvažovaném kontextu nikdy analyzovány“ [Russell 1905].

<sup>7</sup> Konstrukce – původně inspirované  $\lambda$ -kalkuly – jsou v TIL pojaty jako hyperintenzionální, procedurální entity generující (typicky) množinové objekty; rigorózní definici pojmu konstrukce i jejích všech druhů viz [Tichý 1988], či [Materna 1998]. Nejnižší objekty jsou dosahovány buďto jednoduchým druhem konstrukce, jíž je *trivializace* (značená pomocí „<sup>0</sup>“), anebo jsou (případně) konstruovány *proměnnými* (např.  $x$ ,  $y$ ), což jsou konstrukce konstruující různé objekty na základě objektuální valuace; operaci „aplikace“ odpovídá *kompozice* ( $[X X_1 \dots X_n]$ ) spočívající typicky v aplikaci zkonstruované funkce na argument, jímž je zkonstruovaná  $n$ -tice, tedy např.  $[F A_1 A_2]$ , operaci „lambda abstrakce“ odpovídá *uzávěr*, přičemž časté jsou konstrukce funkcí z možných světů a časů,  $\lambda w \lambda t [\dots_w \dots_t]$ . (Mj. Pojem je modelován jako určitá uzavřená konstrukce.) Podotkněme ještě, že TIL zachází s parciálními funkcemi

<sup>8</sup> V TIL je užívána *rozvětvená teorie typů* (je uplatněna i při definici konstrukcí), přičemž atomickými typy jsou v epistémické bázi individua ( $\iota$ ), pravdivostní hodnoty ( $o$ ), možné světy ( $\omega$ ) a časové okamžiky/reálná čísla ( $\tau$ ); z těchto se tvoří třídy, relace a funkce, tedy typy molekulární. Na rozdíl od *extenzí* jsou *intenze*, coby funkce z možných světů a časů, obecně vždy typu  $((\alpha\tau)\omega)$ , zkráceně  $\alpha_{\tau\omega}$  (kde  $\alpha$  je libovolný typ); konstrukce konstruující objekty těchto typů však patří do vyššího řádu (typ konstrukcí je obecně značen  $*$ ). Přesnou definici opět viz v [Tichý 1988], či v [Materna 1998].

výraz:	Xenie (vlastní jméno)
výraz vyjadřuje:	
význam:	<sup>0</sup> X (trivializace, typ * <sub>1</sub> )
výraz označuje, konstrukce konstruuje:	
denotát:	ξ (individuum, typ 1)

Naneštěstí lze toto pojetí (sémantického) fungování vlastních jmen v konfrontaci s celkem běžného přirozeného jazyka chápat jen jako přibližné, neboť živelně vzniklý přirozený jazyk vykazuje v synchronních řezech několik odlišujících se rysů takových, že vlastní jméno není jednoznačným „identifikátorem“ určitého individua. Nejméně problematický je výskyt více jmen pro totéž individuum (typicky krycí jména špiónů, umělecká jména, přezdívky aj.; ta všechna mohou být nazývána *alternativní vlastní jména*). Dramatičtější je početný výskyt vlastních jmen, která pojmenovávají více než jedno individuum (v češtině např. „Jan Novák“); tato jména bývají někdy nazývána *homofonní vlastní jména*. Tato skutečnost vedla některé teoretiky k tomu, že vlastní jména chápou jako svého druhu *indexické výrazy*.<sup>9</sup>

Podívejme se však na problematiku (osobních) vlastních jmen z hlediska vzniku těchto duplicitních jmen – přinejmenším dva jevy jsou pro toto typické.<sup>10</sup> V pozadí obou jevů stojí fakt, že mluvčí disponují omezenými schopnostmi, co se týče velikosti zásoby jazykových tvarů (nemyslíme jen jednotky lexikální, ale i sublexikální – morfémy apod.).

Jedním z oněch typických jevů je prostá neznalost toho, kdo pojmenovává, že ono vlastní jméno je již používáno, že „je v oběhu“; tento jev postihuje spíše jiná jména než osobní (různá pojmenování věcí, v běžném životě např. firem, výrobků, avšak i zeměpisných míst, hvězd, atd. atp.).

Další skutečností je to, že pojmenovávající mluvčí (řekněme „Petr Novák“) sice ví, že např. „Jan Novák“ je v češtině vysoce frekventované pojmenování, nicméně přesto svého mužského potomka pokřtí „Jan“, neboť se mu třeba jeví, že toto pojmenování je „sympatická klasika“. Při znalosti této multiplicity si je též vědom, že to, oč mu jde, je, aby v komunitě lidí, s nimiž často hovoří, byl ten „jeho“ Jan Novák odlišitelný od jiného Jana Nováka, tedy že toto jméno v jeho komunikačním prostředí identifikuje onu osobu jedinečně. Jsou jistě velmi dobré důvody pro předpoklad, že jako poslání vlastních jmen byla zamýšlena právě možnost jedinečným způsobem identifikovat základní objekt (individuum, resp. jednotlivinu) a schopnost odlišovat ho od jiných takovýchto objektů.<sup>11</sup>

Shrneme-li náš menší výlet k indexickému výkladu vlastních jmen vzhledem k námí níže předkládaným teoriím sémantiky singulárních termínů s historickou referencí, tak můžeme konstatovat, že ačkoli existují v soudobém stavu přirozených jazyků důvody pro vystižení vlastních jmen jakožto svého druhu indexických výrazů, přesto je oprávněné – přinejmenším pro východisko našich dalších úvah – nadále předpokládat, že vlastní jména jsou jména individuí, čili to, co má jednotlivé vlastní jméno označovat, je určité individuum, které je identifikováno bezprostředně.

<sup>9</sup> Podle všeho byl prvním proponentem tohoto pojetí pro prezentní vlastní jména Hector-Neri Castañeda. V prostředí TIL to byl P. Tichý, který jako indexické výrazy chápal vlastní jména s fiktivní či historickou referencí ([Tichý 1988]), P. Materna zas jako indexická chápal osobní vlastní jména ([Materna 1998]). V této studii se budeme moci zabývat jen Tichého teorií.

<sup>10</sup> Tento a následující dva odstavce spadají (z hlediska celku naší statě výjimečně) do oblasti pragmatiky. Slouží tu však k ilustraci problematiky.

<sup>11</sup> Jak je všeobecným zvykem, odhlížíme od historických jmen jiných typů objektů, než individuí. Kdyby totiž byla uspokojivě rozřešena problematika vlastních jmen individuí, historická jména jiných typů objektů by byla dopracovatelná.

## Ontologická a terminologická vyjasnění

*Individua a možné světy.* Jeden z nejčastějších všeobecně rozšířených omylů ve filosoficko ontologické interpretaci různých sémantických systémů, kterého se budeme v naší studii vyvarovat, je zahrnování individuí do možných světů. Jednotlivé kolekce všech typů (tedy členy modelové struktury interpretace) jsou – explicitně přinejmenším v TIL – považovány za vzájemně disjunktní. Filosofická a logicko-sémantická literatura je však zaplevelena spekulativními úvahami a obraty, které jsou zcela v rozporu s rozumným požadavkem vzájemné disjunktnosti (viz alespoň klasické úvody do filosofické logiky jako S. Wolfram, S. Haack, S. Read). Typická jsou různá tvrzení o tom, jaká individua v určitých možných světech jsou či nejsou, formulují se identity individuí skrze možné světy, atd. Jenže individua jakožto prvky kolekce zcela odlišné od kolekce možných světů, se v žádném smyslu nemohou vyskytovat v jakémkoli z možných světů; individua v možných světech „nejsou“, prostě v nich „nebydlí“ ([Raclavský 2002]). Každý možný svět, jakožto maximální konzistentní soubor faktů, které mohou platit, je pouze jakýmsi „návodem“ či „příručkou“, jak mají být atributy připsány individuím; možný svět není „kontejner“ na (fyzické, empirické) věci (předměty) světa; individua se v žádném možném světě nevyskytují, jsou jen jaksi „zmiňována“ a to je výlučně „formální figurace“ ([Raclavský 2002]).<sup>12</sup>

*Fixní doména.* Přední proponenti Transparentní intenzionální logiky rozvíjejí TIL jako logiku, která respektuje mnoho tradiční klasické logiky, mezi jiným i axióm identity. Platným důsledkem axiómu identity,  $\forall x (x=x)$ , je formule (tvaru)  $\exists x (x=a)$ , kde podvýraz „a“ je (nějaké) vlastní jméno a to označuje (nějaké) individuum; veškerá individua jsou takto dána jako existující. Žádné neexistující individuum v důsledku axiómu identity není – formule  $\neg \exists x (x=a)$  tvoří s uvedeným platným důsledkem axiómu identity spor. Jako by právě toto vedlo desítky filosofů k tvrzení, že existence není vlastností individuí; obecněji, že to není vlastnost první řádu. V souvislosti s výše podaným argumentem jsou P. Tichý, avšak i R. Barcan Marcus, vyznavači – a to v protikladu k převažujícímu trendu – fixní domény; domény, jejíž kardinalita je stále táž.<sup>13</sup> V naší studii tedy předpokládáme fixní doménu.

*Individua a jednotliviny.* Jedním z témat ve filosofii okolo TIL, kde zatím nedošlo k rozřešení, „konečnému slovu“, je odlišnost anebo naopak shoda mezi individui a jednotlivinami. Pro účel snazšího chápání takových záležitostí jako jsou „mrtvá individua, které jsou stále subjektem predikace“ aj., budeme v naší studii pracovně odlišovat individua, tedy abstraktní prvky univerza-domény, a jim odpovídající jednotliviny, konkrétní věci „z masa a kostí“. Pokud v budoucnu dojde k argumentaci, že individua a jednotliviny se shodují, naše zkoumání budou snadno převoditelná.

## Druhy obeznámenosti

Pojem, se kterým nejen naše vlastní teorie, ale i jiné teorie námi diskutované, pracují, je pojem obeznámenosti. Tento pojem, který byl do teorií vlastních jmen zaveden B. Russellem (např. [Russell 2001]), byl původně míněn jako pojem z epistemologie, ovšem při vysvětlování významových aspektů jazyka funguje jako pojem z pragmatiky. I za

<sup>12</sup> Všimněme si také, že často užívaný obrat „individuum má v určitém možném světě vlastnost tu a tu“, je dvojnásobný: buďto ho lze doslovně chápat v tom smyslu, že nějaký možný svět obsahuje nějaké individuum a to má nějakou vlastnost (což považujeme za chybné), anebo ho lze chápat jako nešikovné vyjádření toho, že v nějakém možném světě je určitému individuu připsována ta a ta vlastnost (přičemž ani to individuum, ani ta vlastnost v onom možném světě obsaženy nejsou).

<sup>13</sup> Aby bylo zabráněno vzpouzení filosofické intuice, uvádíme, že v mnoha případech, kdybychom chtěli říci o někom, že „existuje/neexistuje“, stačí říci prostě „žije/nežije“; srov. též [Raclavský 2002]. Koncepce fixní domény je v přímém protikladu ke koncepci měnících se domén („varying domains“), které pro potřeby modální logiky vyvinul Saul Kripke.

předpokladu, že odlišujeme individua a jednotliviny, je velmi užitečné rozlišovat následující druhy obeznámenosti:

– *triviální obeznámenost* (zcela neempirická): se všemi individui jsem obeznámen, protože jsou mi dána apriori a to všechna (fixní doména); vím, že např. Aristoteles je sebeidentický a že je numericky odlišný od Platóna;

– *identifikační obeznámenost* (či *identifikačně-empirická*): disponuji dostatečným množstvím identifikačních prostředků (typicky deskripcí), pomocí nichž dokáži identifikovat určité individuum; dokáži konstatovat, že určitému individu (které je jistě se sebou identické a numericky odlišné od jiných individuí) jsou přisouzeny ty a ty atributy, takže pokud je to možné, mohu ho na základě daného možného světa a času přesně určit (identifikovat) v doméně-universu; např. mám dostatek prostředků k identifikačnímu určení nejen svých blízkých, ale i řady jiných osob, jakým je např. G. W. Bush, Jaakko Hintikka, starosta Dunedinu, apod. (včetně historických případů); je tu tedy jistě i otázka dostatečnosti atributů (čili zda jsou atributy dostatečně úzce určující, anebo zda je dostatečné množství šíře určujících atributů);

– *personální obeznámenost*: nejsilnějším typem obeznámenosti je taková obeznámenost, která je dána ostenzí, „handshakem“, apod., jinými slovy danou jednotlivinu znám osobně, z blízka; to např. pro mě není případ ani Iannise Xenakise, Jaakko Hintikky, starosty Dunedinu (Sukhi Turkera, kterého sice dokáži identifikačně-empiricky určit, zkrátka osobně neznám); personálně – bezprostředně – obeznámen jsem jen opravdu se svými nejbližšími, se kterými jsem se potkal, takovými jsou třeba Pavel Materna, či Marie Duží, moji rodiče a přátelé.

## **RUSSELLOVSKÁ TEORIE (historická vlastní jména jako jména individuových úřadů)**

Před uvedením naší teorie prozkoumáme tři teorie jiné. První z nich bude teorie Russellovská, přičemž jde v podstatě o jednu z několika teorií, které prezentoval Bertrand Russell (srov. např. [Russell 1905], [Russell 1927]). Nechceme zde tuto Russellovu teorii, ani Searlovo rozvinutí ([Searle 1958]), rozebírat do interpretačních detailů, půjde nám jen o jádro této teorie (proto ji nazýváme „Russellovská“). Toto jádro budeme ilustrovat na některých russellovských tvrzeních Pavla Tichého. Důvodem pro takoveto rozebírání této teorie (kromě její značné rozšířenosti) je, že Tichého vrcholná teorie singulárních termínů s historickou referencí sdílí lečjaké prvky (buď stejné nebo analogické) s Russellovskou teorií sémantiky těchto termínů. Rozebrat mnohé aspekty této teorie nás vyzbrojí ke zvýšené úrovni abstrakce, kterou má Tichého vrcholná teorie.

Podle Russellovské teorie jsou denotátem singulárních termínů s fiktivní referencí individuové úřady, takže singulární termíny s fiktivní referencí jsou buďto rovnou individuové deskripce (např. „Muž se železnou maskou“), anebo skryté deskripce (např. „Pegas“)<sup>14</sup>. Co se týče singulárních termínů s historickou referencí, pak jejich denotátem jsou rovněž *individuové úřady* (takže všechna vlastní jména s historickou referencí jsou chápána jako *individuové deskripce*).<sup>15</sup>

<sup>14</sup> Mimochodem tuto dílčí teorii prosazoval Pavel Tichý v mnoha statích, nicméně ve svém vrcholném díle ([Tichý 1988]) ji už nezastává a navrhuje teorii jinou.

<sup>15</sup> Intenze, mezi něž patří i individuové úřady, jsou funkcemi z možných světů a časových okamžiků (jinak vyjádřeno: funkcemi z možných světů do chronologií nějakých objektů). Tyto funkce jsou konstruovány uzávěry tvaru  $\lambda w \lambda t [X w]t$  (zkracováno na  $\lambda w \lambda t [X_{wt}]$ ). Při aplikaci zkonstruované funkce na argumenty zkonstruované konstrukcemi proměnných  $w$  a  $t$  přináší (nejčastěji) extenze; např. konstrukce úřadu-intenze „amerického prezidenta“ v takoveto aplikaci, tj.  $[\lambda w \lambda t [{}^0AP_{wt}]]_{wt}$  (na základě  $\beta_t$ -redukce pak prostě  ${}^0AP_{wt}$ ), může na základě valuace proměnným konstruovaných konstrukcemi  $w$  a  $t$  konstruovat individuum (v aktuálním světě a čase G. W. Bush).

V Tichého (a též Russellovské) teorii označují individuové deskripce individuové úřady a tyto *denotáty* jsou parciální funkce – na některých možných světech a časech jsou nedefinovány, tudíž tyto deskripce nereferují k žádnému individu (deskripce tak může, avšak nemusí „vybírat individuum“). *Významem* je konstrukce (druhu uzávěru), která konstruuje označovaný individuový úřad. Sémantické schéma pro případ jména „Aristoteles“ je tedy takovéto:

výraz:	Aristoteles	(individuová deskripce)
výraz vyjadřuje:		
význam:	$\lambda w \lambda t [{}^0 A_{wt}]$	(uzávěr, typ $*_1$ )
výraz označuje, konstrukce konstruuje:		
denotát:	$\omega \rightarrow (\tau \rightarrow \iota)$	(individuový úřad, typ $\iota_{\tau\omega}$ )

Nyní představíme tuto teorii blíže. Ve větě:

Aristoteles je učitel Alexandra Velikého.

prý sotva tvrdíme nějaký poznatek týkající se konkrétního individua, tvrdí Tichý i Russellian:

Když tvrdíme větu „Aristoteles učil Alexandra“, těžko tím konstatujeme nějaký poznatek týkající se konkrétního individua.

([Tichý 1988], s. 264)

U slova „Aristoteles“ nemáme na mysli žádné numericky určité individuum (opět Russellian a Tichý):

... když užíváme slovo ‚Aristoteles‘ *nemáme* na prvním místě na mysli žádné numericky určité individuum.

([Tichý 1988], s. 264)

Protože individuum není identifikováno jednoznačně a bezprostředně, významem jména Aristoteles nemůže být trivializační konstrukce bezprostředně identifikující Aristotela. Významem musí být něco jiného a právě to osvětluje citát:

Není proto žádný důvod očekávat, že když užíváme vlastní jméno ‚Aristoteles‘, že zacilujeme [intend] numericky určité individuum. Soustředíme se na jistou deskripci, která, jak doufáme, vybírá [pick out] individuum, ale ponecháváme, tak řečeno na faktech, aby určily,  *které* individuum to je.

([Tichý 1988], s. 264)

A protože nedoufáme (tvrdí Russellian i Tichý), že Aristotela potkáme, jeho současná numerická identita je pro nás zcela nezajímavá:

Pokud nemáme už naději ho potkat, jeho numerická identita je pro nás nedůležitá.

([Tichý 1988], s. 264)

Můžeme tu formulovat první intuitivně oprávněný požadavek na adekvátní teorii sémantiky historických vlastních jmen:

(P1) *V případě historických vlastních jmen nelze striktně požadovat jednoznačnou určitelnost, personální obeznámenost a identifikaci (individuu korespondujících) jednotlivin.*<sup>16</sup>

Nyní započneme kritiku namířenou proti Russellianovým názorům. Argumentovat vlastní obeznámeností s Aristotelem přece není zcela přesvědčivé, protože bezprostředně personálně obeznámen nejsem ani s G. W. Bushem, či se Sukhim Turnerem (současným starostou Dunedinu), dokonce ani s Pavlem Tichým. Uvažme proto někoho méně zapadlého

<sup>16</sup> Tím jsme v jistém smyslu proti kripkeovskému požadavku mít cosi jako inter-personální obeznámenost řetězcem komunikace, který je nezbytný pro teorii kauzální reference.

v historii než je Aristoteles (který nám tak snadno připadá být něčím jako „mýtus“, a tak tedy individuový úřad). *Představme si nám blízkou právě zemřelou osobu – v tomto případě bychom však jen stěží přijali, že při vyslovení jejího jména „nemáme na mysli žádné konkrétní individuum“.* Russellianova (a tak i Tichého) argumentace se tak v případě vlastních jmen s historickou referencí (jakým je i to jméno právě zemřelé osoby) jeví poněkud neprůkazná.

Nyní budeme naši námitku formulovat ostřejším způsobem. Podle Russelliana je v pozici gramatického subjektu věty:

Aristoteles je učitel Alexandra Velikého.

individuová deskripce, tedy jméno označující individuový úřad. Ve větě:

G. W. Bush je prezidentem USA.

však nikoli – zde je to podle teorie vlastních jmen, kterou Russellian zastává, vlastní jméno individua. *Jenže je tomu tak u věty „Aristoteles je učitel Alexandra Velikého“ rovněž v době Aristotelových současníků? – pro ně by to přece mělo být vlastní jméno individua (!). Dále: jak tomu bude v případě věty „G. W. Bush je prezident USA“ za sto či tisíc let? Stane se Bushovou smrtí z vlastního jména „G. W. Bush“ jméno historické, tedy (skrytá) individuová deskripce?*

Někdo by zde na obhajobu Russellovské teorie mohl uvažovat neustálý vývoj jazyka v tom smyslu, že jeho slovník se změnil tak, že Aristotelovo jméno se Aristotelovým úmrtím dostalo do slovníku coby deskripce (slovo „Aristoteles“ tak změnilo sémantiku, jeho významem již není konstrukce druhu trivializace, ale druhu uzávěru). Podotýkáme, že takovéto změny slovníku by byly permanentní, neboť stále umírají (či jinak mizí) nositelé vlastních jmen.<sup>17</sup> Přijetí takovéhoho živelného permanentního dynamismu ztěžuje náleži do synchronního pojetí jazyka. Proto to, že se význam (i denotát) výrazů jako „Aristoteles“ či „G. W. Bush“ (obecně všech – nejen personálních – vlastních jmen) „čas od času“, temporálně, avšak i modálně, mění je nepřijatelný teoretický důsledek; Russellianova teorie je z tohoto hlediska „nevyrovnaná“. Analýzu v tomto smyslu nelze využít k sestavení takové instrukce, jakou bychom mohli sémantickému stroji zadat. Formulujeme tedy požadavek:

*(P2) Pro sémantiku jazyka chápaného jakožto synchronně daného systému není přijatelné, aby význam (event. denotát) vlastního jména byl jiného druhu (resp. typu) v závislosti na čase a možném světě.*

V souvislosti Russellovské teorie bývají uvažovány dva následující druhy popisů, deskripcí. Učíme nejdříve logickou analýzu popisu „jmenovat se (event. být pojmenován) Aristoteles“. Mnozí teoretikové se vlastně docela správně vyjádřili, že jde o obecný termín. Ovšem denotát podvýrazu „jmenovat se nějak“, je jistá empirická relace – o nějakém individuu platí nebo neplatí, že se jmenuje tak či onak. Jde o relaci empirickou, protože pojmenování (a tak i jmenování se) je empirickou záležitostí. Dále si uvědomme, že výraz „Aristoteles“ je v tomto obratu zmíněn, nikoli užit, proto by měl být (jenže vždy nebývá) uváděn v jednoduchých uvozovkách, tedy:

jmenovat se ‚Aristoteles‘

Výraz ‚Aristoteles‘ označuje objekt typu  $\tau$ , neboť jde o gödelizaci zakódovatelný (a tedy numericky vyjádřitelný)<sup>18</sup> výraz (v zápisu konstrukce ho budeme značit ‘A’), výraz „Jme(novat se nějak)“ zde označuje empirický vztah mezi individuem a výrazem-vlastním jménem,  $(\text{o}\tau)_{\tau\omega}$ , individuová proměnná  $x$  probíhá typ  $\tau$ :

<sup>17</sup> Ve stati „Historická vlastní jména jako součásti encyklopedického slovníku“ ([Raclavský 2005]) argumentujeme proti pojetí, že by do takovéhoho slovníku měli náležet pouze velcí filosofie či politiky; v důsledku takovéhoho předpokladu pak není změna slovníku vzácná či občasná, jak předpokládal Russellianův obhájce.

<sup>18</sup> Vycházíme z analýz „jazykových postojů“ (linguistic attitudes) podaných Pavlem Tichým; pro podrobnosti odkazujeme např. na [Tichý 1988].

$$\lambda_w \lambda_t [\lambda_x [{}^0 \text{Jme}_{wt} x^0, A']]$$

Všimněme si, že tento obrat i příslušná konstrukce nechává otevřenou možnost, že individuí, které se jmenují „Aristoteles“, může být více, jde totiž o empirickou vlastnost individuí.<sup>19</sup>

Tato nejednoznačnost určení jednoho individua, nás vede k tomu, že daný obrat můžeme pozměnit tak, aby determinoval pouze nanejvýš jedno individuum, tedy:

to jediné  $x$ , které se jmenuje ‚Aristoteles‘

což je nepochybně individuová deskripce denotující individuový úřad, parciální funkci typu  $\iota_{\tau\omega}$ . Výraz „to jediné  $x$ “ budeme chápat jako reprezentování funkce  $\text{sing}(\text{ularizace})$ , objekt typu  $(\iota(\text{oi}))$ , analýzou tak je konstrukce:

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0 \text{sing} [\lambda_x [{}^0 \text{Jme}_{wt} x^0, A']]]$$

Konstruovaná funkce je parciální, tj. nevrací žádnou hodnotu, pokud je na  $w$  a  $t$  více individuí pojmenováno Aristoteles, anebo není žádné individuum takto pojmenováno.

## Neexistence

Někdo by vyvodit i následující diskutabilní důsledek Russellovské teorie. Uvažujme (podle historiků pravdivou) větu:

Aristoteles je mrtev.

V této větě je predikována empirická vlastnost individuí, „být mrtev“. Patrně lze odmítnout jako poněkud pochybený návrh, že výraz „být mrtev“ zde (v tomto kontextu) takovouto vlastnost vlastně neoznačuje, ale že denotuje vlastnost vlastností), a tedy chápat tuto větu jako synonymní větě:

Aristoteles neexistuje.

přičemž ta je – podle Tichého teorie úřadů – synonymní větě:

Úřad Aristotela není obsazen.

Větě, jejíž význam dokáže logický sémantik modelovat následujícím způsobem. Výraz „(Úřad)  $A^U$ (aristotela)“ označuje individuový úřad (vyjadřovaný konstrukcí v supozici *de dicto*), objekt typu  $\iota_{\tau\omega}$ , negátor („¬“) objekt typu  $(\text{oo})$ , „(být)  $OB$ (sazen)“ druhořádovou empirickou vlastnost  $\iota$ -úřadů,  $(\text{oi}_{\tau\omega})_{\tau\omega}$ :

$$\lambda_w \lambda_t [{}^0 \neg [{}^0 OB_{wt} {}^0 A^U]]$$

Otázkou však stále je, zdali „být mrtev“ přece jen není vlastností typicky predikovatelnou individuí, čemuž nasvědčuje násilnost převodu věty „Aristoteles je mrtev“ na větu „Úřad Aristotela není obsazen“ – jen si zkuste v duchu říci *parafrázi*, že vám blízká zemřelá osoba je „úřad, který není obsazen“.<sup>20</sup>

## BLÁZNOVA TEORIE (historická vlastní jména jako „přímá“ pojmenování individuí)

Zkusme nyní rozvinout teorii, kterou nazveme „Bláznova teorie“, přičemž inspirací pro název je známý typ bláznovských výroků jako „Jsem Napoleon“ nebo „Jsem Ježíš Kristus“ a nyní populárních teorií jako teorie o převtělování, „minulých životech“. Východiskem pro naše úvahy bude předpoklad fixní domény, z kterého se domýšlíme důsledku, že to individuum,

<sup>19</sup> Mimochodem, B. Russell několikrát prosazoval, že historická vlastní jména jako „Aristoteles“ máme číst jako: „osoba, mající jméno ‚Aristoteles‘“, což je obrat, který – jak vidíme z příslušné konstrukce (výraz „OS(oba)“ označuje empirickou vlastnost individuí, „^“ označuje objekt typu  $(\text{ooo})$ ):  $\lambda_w \lambda_t [\lambda_x [{}^0 \wedge [{}^0 OS_{wt} x] [{}^0 \text{Jme}_{wt} x^0, A']]]$  ] označuje rovněž empirickou vlastnost individuí. Russellovu teorii však zde nebudeme blíže diskutovat.

<sup>20</sup> Pokud bychom přijali, že vývojem jazyka se jméno „Aristoteles“ dostalo coby zkrácená deskripce a tedy jméno individuového úřadu, dalo by se uvažovat, že mezi rekvizity tohoto úřadu patří vlastnosti jako být mrtev, nechodit, atd. Analýzu takovýchto vět podáváme v [Raclavský 2005].



keré se jmenovalo Napoleon, stále je; pokusíme se z tohoto – jak jen to půjde – rozvinout co nejpříjemnější teorii.<sup>21</sup>

Tedy: Všechna individua jsou a priori dána. Jsou-li všechna individua dána a tak nepřestávají (ani nijak nezačínají) existovat, pak „Aristoteles“ je prostě jméno jednoho individua z univerza diskursu.

Než budeme diskutovat otázku významu, promyslíme relevantní logicko-ontologické pozadí. Individuu mohou být připisovány netriviální vlastnosti individuí. Určitému individuu – pojmenujme si ho (abychom ho snadno numericky odlišili) třeba „ $\alpha$ “ – je po určitou dobu v aktuálním možném světě přisuzována vlastnost „být člověkem“ (jemu korespondující jednotlivina žije jako člověk). Jakmile tato jednotlivina jakožto člověk zemře, korespondujícímu individuu je přisouzena jiná vlastnost individuí, totiž „být mrtvý“. Tomuto individuu je přisouzena vlastnost „být mrtvý člověk“, avšak mohou mu být dále přisouzeny i jiné vlastnosti, které se s vlastností „být (živý) člověk“ vylučují, např. „být hromádkou popela“ (korespondující jednotlivina prošla kremací a zatím nebyla rozptýlena, proto tvoří hromádku).

*Denotátem* vlastního jména s historickou referencí je podle této teorie individuum. *Významem* historického vlastního jména je konstrukce druhu trivializace; takže např. vlastnímu jménu Aristoteles náleží jako význam konstrukce  ${}^0A$  a jako denotát individuum  $\alpha$ . To je shodné s případem sémantiky prezentních vlastních jmen:

výraz:	Aristoteles	(vlastní jméno)
výraz vyjadřuje:	${}^0A$	(trivializace, typ $*_1$ )
význam:		
výraz označuje, konstrukce konstruuje:	$\alpha$	(individuum, typ $\iota$ )
denotát:		

Všimněme si dále, že to, zda určité individuum nabude v určité světo-historii vlastnost „být člověk“ jednou, vůbec, či mnohokrát není otázkou logiky. Je logicky myslitelné (ovšem při aktuálně platících přírodních zákonech nepravděpodobné), že hned po smrti coby určitý člověk se jednotlivina stává jiným (žijícím) člověkem. Formálním podkladem pro toto jsou některé poznatky Vladimíra Svobody ([Svoboda 2000]).

Uvažovaný příklad obohatíme následovně: ono individuum bylo (po)jmenovááno („pokřtěno“) v aktuálním světě „Aristoteles“. (Nechceme však nijak dále zabíhat do pragmatické problematiky situace pokřtění, kterou jistě velmi dobře řeší kauzální (historická) teorie vlastních jmen.) Ilustrujme si to, kdy individuum  $\alpha$  je jak ve  $w_i$ , tak ve  $w_{i+k}$  „empiricky patrné“, schématem s naznačeným časovým sledem:

$\alpha$  ve  $w_i$  a  $t_j$  je individuu přisuzována vlastnost „jmenovat se ‚Aristoteles‘“  
 .  
 .  
 .  
 $\alpha$  ve  $w_{i+k}$  a  $t_{j+n}$  a je individuu přisuzována vlastnost „jmenovat se ‚Aristoteles‘“, avšak i třeba vlastnost „jmenovat se ‚Jaakko Hintikka‘“

<sup>21</sup> Myšlenky z nejbližších tří skupin níže uvedených odstavců byly použity jako „filosofická podpora“ Svobodovy teorie ([Svoboda 2001], resp. [Svoboda 2000]) o individuích na odpočinku v [Raclavský 2002].

Upozorňujeme na jednu skutečnost: protože možný svět je maximální soubor všech faktů, které mohou platit, tak pokud je na daném okamžiku  $t_j$  nějaké individuum (třeba  $\alpha$ ) pojmenováno určitým jménem (třeba Aristoteles), tak k okamžiku  $t_{j+n}$  existuje takový možný svět  $w_{i+k}$ , který obsahuje fakt, že dané individuum ( $\alpha$ ) bylo v okamžiku  $t_j$  jmenováno ‚Aristoteles‘. Tento možný svět  $w_{i+k}$  bychom mohli nazývat *možným světem navazujícím* na možný svět  $w_i$ . Empirickou vlastnost „být v čase  $t_j$  pojmenován ‚Aristoteles‘ (a podobné vlastnosti s časovým údajem) bychom mohli nazývat *historickou vlastností*.<sup>22</sup> Povšimněme si, že onen uváděný časový okamžik může být i okamžikem budoucím, okamžik z budoucí historie (čili jde o vlastnost kdy v nějakém časovém okamžiku někdo nějak byl či bude pojmenován tak a tak).

Je tedy vidět, že určitému individuu ( $\alpha$ ), kterému byly v určitém možném světě  $w_i$  kromě pojmenování přisuzovány empirické vlastnosti (event. deskripce) jako třeba „být filosof“, „být autorem spisu Organon“, tak témuž individuu mohou být v navazujícím možném světě  $w_{i+k}$  připsány i další vlastnosti (a deskripce), jako třeba „jmenovat se ‚Jaakko Hintikka““, „být autorem spisu Models for Modalities“, „být finského původu“. Nepochybně je pro empirické vědy zřejmě stěžejně řešitelným oříškem zjistit, že individuu  $\alpha$  (nazývaném „Jaakko Hintikka“) je v aktuálním světě připsána nějaká historická vlastnost (či deskripce) jako třeba „být ve čtvrtém století před naším letopočtem filosofem“, „být autorem spisu Organon“.

Překvapivá a ve svém důsledku velmi matoucí je možnost, že např. v možném světě  $w_i$  je přisouzena individuu  $\alpha$  empirická vlastnost „jmenovat se ‚Aristoteles““, avšak v nějakém navazujícím možném světě  $w_{i+k}$  tomuto individuu může být navíc přisouzena také vlastnost „jmenovat se ‚Jaakko Hintikka““.

Řečeno jinak: při předpokladu fixní domény se má jaksi za to, že (snad každému) individuu náleží (snad jediné) vlastní jméno; takovéto vlastní jméno nazvěme *skutečné vlastní jméno*. Během našich úvahách o ontologii jsme však zjistili, že individuum může být jmenováno i jinak, pro příklad uvažme (možná pravdivou) větu:<sup>23</sup>

Aristoteles se (v aktuálním světě) jmenuje ‚Jaakko Hintikka‘.

jejíž analýzou je konstrukce:

$$\lambda w \lambda t [{}^0\text{Jme}_{wt} {}^0\text{A} {}^0\text{JH}']$$

Současný logický sémantik ovšem běžně nepochybuje – nemusí-li analyzovat náš příklad – o tom, že vlastní jméno „Hintikka“ označuje Hintikku. Jenže ono může jít ve skutečnosti o Aristotela a jméno „Hintikka“ je pouze jméno alternativní. Následující věta:

Aristoteles je Hintikka.

jejíž analýza („=“ označuje objekt typu (o1)):

$$[{}^0= {}^0\text{A} {}^0\text{H}]$$

využívá dvou vlastních jmen, z nichž nejvýš jedno je (možná) skutečné a aspoň jedno jméno alternativní. Daná věta jistě není empirická. Nehovoří se tu třeba o koreferenci dvou (skrytých) deskripcí, jako třeba v případě věty:<sup>24</sup>

<sup>22</sup> S těmito termíny a příslušnými rozlišeními lze dále užitečně pracovat. My však zůstaneme na víceméně intuitivní úrovni.

<sup>23</sup> Necht' vsunutý výraz „v aktuálním světě“ je brán pro ilustraci, jeho analýzou se zdržovat nebudeme.

<sup>24</sup> Které přísluší analýza  $\lambda w \lambda t [{}^0= [{}^0\text{sing} [\lambda x [{}^0\text{Jme}_{wt} x {}^0\text{A}']] [{}^0\text{sing} [\lambda x [{}^0\text{Jme}_{wt} x {}^0\text{H}']]]]$ . Konstrukce aplikace funkce singularizace na třídu individuí, která se v daném možném světě  $w$  a časovém okamžiku  $t$  jmenují „Aristotelés“ (resp. „Hintikka“), je  $v$ -nevlastní při těch valuacích zkonstruovaným proměnným  $w$  a  $t$ , při nichž ona třída individuí neobsahuje právě jeden prvek. Celá věta tedy pak nenabývá hodnoty pravda. V desambigovaném jazyku bychom měli pro každého Aristotela i pro každého Hintikku zcela jedinečné jméno, věta by pak pravdivá být mohla. Bez této desambiguace tak v úvahu připadá jen věta hovořící o alespoň jednom společném prvku aktuálních extenzí vlastností těch, co se jmenují Aristoteles a těch, co se jmenují Hintikka: „To

To jediné  $x$ , které se jmenuje ‚Aristoteles‘, je identické

s jediným  $x$ , které se jmenuje ‚Hintikka‘.

A protože diskutovaná věta („Aristoteles je Hintikka“) je neempirická, způsob jak filosofickým způsobem odmítnout chápání této věty coby kontradikce, je ontologie rozebíraná výše. Logickému sémantikovi je pak řečeno, že tu jde o problematiku alternativních jmen a on pak ví, že tato jména může navzájem substituovat *salva veritate*.<sup>25</sup>

Jenže co když je tento jev v jazyku pandemický a všechna vlastní jména jsou alternativní (k jménům skutečným)? *Anebo co když jsou všechna prezentní vlastní jména jmény skutečnými a všechna historická vlastní jména jmény alternativními? Můžeme redukovat sémantiku vlastních jmen s historickou referencí na sémantiku alternativních jmen? Z naznačené teorie blázna je též zřejmé, že nelze zjistit skutečné vlastní jméno daného individua; jinými slovy: v důsledku tohoto jaksi „vůbec nevíme, kdo je kdo“.* Domníváme se, že až naše níže navržená teorie dokáže tuto problematiku uspokojivě řešit bez těchto podivných konsekvencí.

## TICHÉHO TEORIE (historická vlastní jména vyjadřují individuové proměnné)

Takže zatímco Russellovská teorie vede k nepřijatelným důsledkům, bláznova teorie, která by ji snad mohla nahradit, vede k protiintuitivním tvrzením; obě jsou pro sémantiku singulárních termínů s historickou referencí nevyhovující. V této sekci představíme vrcholnou Tichého teorii, která se velmi dobře vyrovnává s problémem nedostatku obeznámenosti s historickými postavami. Část Tichým zjištěných poznatků jsme adoptovali do Russellianovy teorie, což nám nyní usnadní sledovat vlastní Tichého teorii. Zjistíme však, že Tichého teorie sdílí s Russellovskou teorií některé diskutabilní rysy, či jejich analogie. Na tyto a na některé další budeme hned kriticky reagovat.

Svou teorii sémantiky jmen s historickou referencí vybudoval Tichý shodným způsobem jako svou (vrcholnou) teorii vlastních jmen s fiktivní referencí:

Fikce je však jen nejnápadnějším druhem diskurzu, kde ostenzivní jména ve skutečnosti neslouží k referování k jakémukoli určitému [particular] individuu. ... Když tvrdíme větu „Aristoteles učil Alexandra“, těžko tím konstatujeme nějaký poznatek týkající se určitého [particular] individua. Ačkoli bychom si přáli myslet, že žilo takové individuum jako Aristoteles, numerická identita tohoto člověka nejenže je nevratně ztracena ve vzdálené minulosti, avšak je též bez jakékoli současné zajímavosti. Co víme, – či spíš myslíme, že víme – je pouze to, že *nějaké individuum nebo jiné* učilo Alexandra, bylo samo učeno Platónem, napsalo množství filosofických knih, bylo nazýváno (řeckým ekvivalentem) ‚Aristoteles‘, atd. Pokud nemáme už naději ho potkat, jeho numerická identita je pro nás nedůležitá.

([Tichý 1988], s. 264)

Pro vhodnou interpretaci daného citátu je vhodné si připomenout rozlišení druhů obeznámenosti. Prodiskutujme první místo: jak může být numerická identita někoho (člověka) ztracena v minulosti? Nebudeme-li trvat na tom, že „numerická identita“ je výlučně vlastnost individuí, jednotlivina Aristoteles se jistě v materiálním světě dramatickým způsobem rozptýlila. Personálně ji identifikovat (odlišit ji od jiných jednotlivin) je zjevně nemožné, v tom s Tichým plně souhlasíme; nedisponujeme personální obeznámeností.

Větší otázkou je, jak se to má s právě zemřelou osobou, která nám byla blízká: pokud nemám naději např. svou zemřelou babičku jako jednotlivinu potkat, je pro mě její „numerická identita“ skutečně nedůležitá? Zde je interpretace „numerické odlišnosti“ ještě

---

$x$ , které se jmenuje ‚Aristoteles‘, je identické s  $x$ , které se jmenuje ‚Hintikka‘“ s analýzou:  $\lambda w \lambda t [^0 = [\lambda x [^0 \text{Jme}_{wt} x ^0 \text{A}']] [\lambda x [^0 \text{Jme}_{wt} x ^0 \text{H}']]$ .

<sup>25</sup> Právě tak je třeba zacházet se zcela analogickou problematikou, totiž s případem ženských jmen za svobodna a po sňatku.

podivnější, vždyť právě zemřelá osoba ještě má konstituci jednotliviny jakou je člověk, schopnost ji – na základě personální obeznámenosti – „numericky odlišit“ od jiných jednotlivin nečiní do případné kremace a rozptylu potíže; disponujeme nejen identifikační, avšak i personální obeznámeností.<sup>26</sup>

Pravda, ačkoli lidská schopnost konzervovat jednotliviny je (např. v případě nabalzamovaných faraónů) pozoruhodná, musíme připustit, že budoucí vývoj aktuálního světa jí nadále nebude přát a identifikovat jednotlivinu na základě identifikační, popř. personální, obeznámenosti bude z delšího historického odstupu úplně nemožné a možná i proto pro archeology nezajímavé.

Náš souhlas s Tichým nemění nic na tom, že numerická identita individuí (např. odlišnost Aristotela od Platóna coby individuí) stále (temporálně a modálně nepodmíněně) trvá, protože tato individua jsou abstraktní a apriori daná. Tato numerická identita (na základě triviální obeznámenosti) je jistě zcela nezajímavá.

V další pasáži Tichý proto přichází s návrhem, co je tedy významem vlastního jména s historickou referencí – je to proměnná:

[Aristotelští učenci] neužívají slovo ‚Aristoteles‘ jako jméno kohokoliv zvláštního [anybody in particular]. Užívají ho stejným způsobem jako Conan Doyle užíval jméno Sherlock Holmes: jako logický věšák [peg] ([,a“; nějakou] proměnnou), na který větší pozoruhodnou množinu atributů.

([Tichý 1988], s. 268)

(Několik drobných interpretačních poznámek:

a) to, že nějací učenci nějak „užívají“ znak „Aristoteles“, nemůže být důvodem pro sémantickou teorii, protože užívání znaků je záležitost pro pragmatiku; toto slovo chápeme jako náhradu za „rozumět“ či „chápat“ v sémantickém slova smyslu; ovšem Tichý nechtěl evokovat, že by šlo o jimi uvědomovanou činnost (formulační návrh: „neuvědoměle chápou“)

b) v Tichého teorii jazyka je obrat „logický věšák“ obvykle uplatňován v souvislosti s nahými individui, nikoli proměnnými

c) slovo „Aristoteles“ určitě není jméno proměnné; to, co je jmenováno, je denotát, jímž proměnná jistě není, protože pak by atributy připsatelné této proměnné nebyly vlastnostmi individuí, ale konstrukcí (jejichž druhem proměnná je); vhodnou formulací pro to, co chtěl Tichý (podle celku jeho teorie jazyka a TIL) říci, je: jméno „Aristoteles“ vyjadřuje proměnnou, toto jméno slouží k vyjádření proměnné, která konstruuje (v závislosti na valuaci) individuum.)

Proměnná je snad nepochybně dobrým kandidátem na význam vlastních jmen s historickou referencí: nikdo z nás neví, „kým“ v současnosti skutečně individuum „Aristoteles“ je, jaké jsou mu v aktuálním světě připsány vlastnosti; rovněž nevíme, zdali toto jméno koresponduje nějaké jednotlivině. Při setkáním se jménem Aristoteles „nemáme na mysli numericky určité individuum“, neznáme individuum, které jako hodnotu přiřazuje valuace jménem vyjadřované individuové proměnné. Vyznačme si Tichým prosazovanou sémantickou teorii v následujícím schématu:

---

<sup>26</sup> Je pak empirickým – a tedy nikoli nutně platným – zákonem, že tato jednotlivina mi nepřijde v ústretu a já nemám naději ji potkat.

výraz:	Aristoteles
výraz vyjadřuje:	
význam:	$x$ (proměnná, objekt typu $*_1$ )
výraz označuje, konstrukce konstruuje: <sup>27</sup>	
denotát:	$\alpha$ (individuum, objekt typu $\iota$ )

V souvislosti s diskutovaným citátem si ovšem připomeňme náš požadavek (P2) – logický sémantik nemá trvat na tom, že je-li vlastní jméno jménem individua, jemuž v téže době (a aktuálním světě) koresponduje osoba-jednotlivina, tak významem tohoto jména-výrazu je trivializace, avšak rázem po úmrtí dané jednotliviny (po jejím „pádu do hlubiny historie“) je významem tohoto jména individuová proměnná.

Proto analogicky kritice Russellovské teorie vznášíme proti Tichého teorii velmi závažnou námitku: *Jak chápali větu „Aristoteles učil (či: učí) Alexandra“ Aristotelovi současníci? Chápala např. Aristotelova manželka (Pýthias) větu „Aristoteles učil Alexandra“ jako poznatek, který se „těžko týká určitého individua“, čili „neslouží k referování k jakémukoli určitému individuu“? Byla snad Aristotelova manželka přesvědčena, že jméno „Aristoteles“ je jméno pro „nějaké individuum nebo jiné“? To stěží, byla s ním přece velmi intimně obeznámena (!). Napomenutí z této námitky nás povede k tomu, že sémantiku všech vlastních jmen budeme vykládat jednotně, totiž: vlastní jména historická i prezentní vyjadřují proměnné; viz naši teorii naznačenou níže.*

Zauvažujme ještě nad další pasáží z Tichého knihy, jež nám dá znovu vzpomenout teorii Russellovskou:

To, co aristotelští učenci prezentují ve svých knihách, není množina propozic o určitém [particular] muži, ale komplex podmínek *splnitelných* [nějakým; „a“] mužem. Od Doylea se liší pouze v tom, že trvají na tom, že *nějaké nebo nějaké jiné individuum* splňuje podmínky vylíčené v jejich knihách. Ale neví, a nezajímají se o to, který specifický [particular] prvek nesmírné množiny mrtvých individuí to je.

([Tichý 1988], s. 268)

(Opět drobná interpretační práce:

a) „podmínky“, „splnitelné podmínky“ mohou být díky uplatňování těchto termínů v souvislosti s individuovými úřady chápány jako „rekvizity“, takže někdo by se mohl domnívat, že vlastní jméno historické osoby označuje individuový úřad

b) termín „komplex“ si Tichý ve své filosofii rezervoval pro konstrukce, je ale opět pravděpodobné, že zde chtěl mluvit o souhrnu podmínek-atributů a nikoli o konstrukci (komplexu), která případně nějaký takovýto souhrn atributů konstruuje

c) množina mrtvých individuí je množina, která je extenzí predikátu „být mrtvý“ v aktuálním světě a čase; „být mrtvý“ je prvořádomá vlastnost individuí – i proto jsou denotáty vlastních jmen s historickou referencí individua.)

Povšimněme si ještě jedné důležité záležitosti. Tichý explicitně tvrdí, že nějaké individuum splňuje či může splňovat určité podmínky (je tedy extenzí souhrnu atributů-podmínek v aktuálním možném světě a čase). Jistě, takovým individuem je jedna z hodnot udělených valuací proměnné. Individuem, které splňuje podmínku „být žákem Platóna, být učitelem Alexandra Velikého, být autorem spisu Organon, atd.“ je podle historiků sám Aristoteles. Nevíme však s určitostí, která z valuačních sekvencí přiřadí proměnné – která je významem jména „Aristoteles“ – právě Aristotela (a aristotelští učenci se o to podle Tichého ani nezajímají).

<sup>27</sup> Připomínáme, že na základě valuace v.

Z posledních dvou uvedených citátů je tedy navíc zřejmé, že to, co připisujeme tomu, co označuje vlastní jméno s historickou referencí, jsou vlastnosti individuí a nikoli snad třeba vlastnosti úřadů či konstrukcí-proměnných; individuum jakožto denotát těchto jmen je součástí Tichého sémantiky singulárních termínů s historickou referencí.

Nyní budeme stručně komentovat ještě dva další Tichého názory. Z prvního z nich by někdo mohl nabýt dojmu, který vedl k Russellianově teorii, neboť se v něm vyskytuje obrat „mohl žít nějaký muž“, který Tichý typicky užíval tehdy, když mluvil o hodnotě nějakého individuového úřadu:

To, co na nás činí dojem, když se udivujeme Aristotelovu výkonu, je, že mohl žít *nějaký* [„a“] muž, který učinil všechny ty udivující věci. To, co uchvacuje naši imaginaci, není, co se týče nějakého *specifického* [a particular] muže, že *on, ze všech lidí*, je mohl učinit [brought off]... Naše imaginace je uchválena existenčním faktem (jestli je to fakt), že mohl žít *nějaký* [„a“] muž takového neobyčejného výkonu.

([Tichý 1988], s. 268)

Za rozbor stojí Tichého názor, že – v případě vět jako „Aristoteles byl ... (výčet atributů)“, jde o existenční fakt. Singulární výrok jako třeba:

Aristoteles je filosof.

se skládá z vlastního jména s historickou referencí (jehož významem je individuová proměnná a denotátem individuum, objekt typu  $\iota$ ) a jména empirické vlastnosti „(být) FI(losof)“. Analýzou je konstrukce:

$\lambda_w \lambda_t [{}^0FI_{wt} x]$

// proměnná  $x$  je volná

Individuová proměnná probíhá typ  $\iota$ , konstruuje individuum v závislosti na valuaci  $v$ , sama tato proměnná patří (stejně jako konstrukce konstruující vlastnost individuí) do typu  $*_1$ . Právě uvedená konstrukce obsahuje volnou proměnnou, konstrukce je otevřená.<sup>28</sup>

Za diskutabilní může někdo ovšem považovat pojetí, podle něhož např. věta „Aristoteles je filosof“ vyjadřuje (díky volné proměnné) otevřenou konstrukci. Ovšem toto neznamena, že vyjadřuje „neúplnou myšlenku“, kterou by nebylo možno verifikovat.<sup>29</sup>

## Neexistence

Tichý dále uvažuje a prozkoumává větnou reflexi stavu, kdyby Aristoteles nikdy neexistoval:

Jsou představitelné okolnosti, za nichž aristotelští učenci musí připustit, že nikdy nebyl muž jako Aristoteles: že Aristoteles nikdy neexistoval.

([Tichý 1988], s. 268)

(2) Aristoteles nikdy neexistoval.

Ale jak by nyní tato věta mohla být pravdivá, jestliže účelem termínu subjektu [subject term] je jmenovat určité [„a“ particular] individuum? Protože jestliže termín má úspěch [succeed] při tomto účelu, (2) je jasně nepravdivá. Jestliže nemá úspěch [succeed], pak tato věta neříká vůbec nic. V žádném z těchto případů není tato věta *pravdivá*.

([Tichý 1988], s. 268)

Tichý naneštěstí nepředložil konstrukci, která odpovídá jeho analýze, my se však – ve snaze jeho argumentaci porozumět – pokusíme o dvě interpretace.<sup>30</sup> V obou z nich odlišíme dvě možnosti, které Tichý diskutuje, a budeme se na ně odvolávat dále jako na ad. a) a ad. b):

<sup>28</sup> Vycházíme z Tichého, který analyzuje „Aristoteles“ jako [„a“] volnou proměnnou.“ ([Tichý 1988], s. 269). Srov. též níže.

<sup>29</sup> Verifikace věty vyjadřující volnou proměnnou závisí na dalších faktorech, jako je v případě tzv. pragmaticky zakotvených výrazů např. kontext situace ([Materna 1998]), v případě historických jmen to, co Tichý nazval „fakta“.

<sup>30</sup> V našich analýzách nebudeme pro zjednodušení analyzovat gramatické časy.

- a) historické vlastní jméno denotuje individuum (jméno vyjadřuje konstrukci, která konstruuje individuum)
- b) historické vlastní jméno individuum nedenotuje (nemá úspěch v jmenování určitého individua)

Varianta b) se jeví jako zcela pochybená pro teoretiky, kteří uvažují, že každé jméno vždy něco jmenuje-označuje. Neboť jestliže výraz „Aristoteles“ (v češtině) nic neoznačuje, je takto jen nesmyslem (češtiny), tj. výrazem, který (v daném jazyce) nevyjadřuje žádnou konstrukci; a každá věta, v níž je tento výraz užit (nikoli zmíněn), je tedy také nesmyslná. Jak poznamenává Tichý, věta „Aristoteles neexistuje“ v takovém případě neříká vůbec nic (natož aby byla pravdivá).<sup>31</sup> Jak zjistíme hned níže, pro případ a) je věta nepravdivá a Tichý tedy stručně napsal, že ad.) a) i ad. b) není pravdivá.

*Neexistence 1)* Nejjednodušší interpretaci získáme pokusem formalizovat tuto větu zjednodušeně (bez analýzy výrazu „nikdy“) a to způsobem obvyklým v predikátové logice, analyzujeme tuto větu obdobně jako větu:

Aristoteles neexistuje.

Její analýzou je formule („¬“ označuje objekt typu (oo), „∃“ označuje objekt typu (o(oi)),  $x$  probíhá typ  $\iota$ , „=“ označuje relaci typu (oi)<sup>32</sup>):

$[\neg [\exists [\lambda x [^0 = x \ ^0 A]]]]$

*Neexistence 1.a)* Díky tomu, že jméno „Aristoteles“ jmenuje-denotuje určité individuum, totiž Aristotela (značme si ho nadále znakem „ $\alpha$ “; trivializace  $^0A$  konstruuje toto individuum), získáme druhý prvek uspořádané dvojice, která je prvkem kartézského součinu tvořící relaci identity.<sup>33</sup> Prvním prvkem této dvojice může být rovněž  $\alpha$ , protože ho může valua  $v$  přiřadit proměnné  $x$ . Při takové valuaci dává aplikace rovnosti na tuto dvojici hodnotu pravda, načež celá podformule začínající znakem existenčního kvantifikátoru má hodnotu pravda, avšak díky aplikace negace obdržíme hodnotu nepravda. Formule je při předpokladu, že vlastní jméno denotuje Aristotela vskutku nepravdivá.

*Neexistence 2)* Vhodnějším způsobem, jak danou větu analyzovat, se může jevit užití pojmu „existence v čase“ (jakoby po způsobu A. N. Priora). Pak Exist(tovat) označuje objekt typu (oi)<sub>τo</sub>, k proměnné časových okamžiků vztažený kvantifikátor  $\forall^t$  objekt typu (o(ot)).

$\lambda w \lambda t [^0 \forall^t [\lambda t [^0 \neg [^0 \text{Exist}_{wt} \ ^0 A]]]]$

*Neexistence 2.a)* Pokud  $^0A$  konstruuje individuum (Aristotela), kartézský součin Exist obsahuje dvojici  $\langle \alpha, t_i \rangle$ , následkem čehož je formule nepravdivá.

Pavel Tichý nezůstal u výkladu věty o neexistenci Aristotela v rozsahu uvedeném výše, nabízí „smysluplné“ řešení, k němuž však opět nepřiložil příslušnou konstrukci:

Věta (2) [Aristoteles nikdy neexistoval] může dávat smysl [can be made sense of], jestliže ji chápeme ... jako kondicionál formy

(2') Jestliže ...Aristoteles..., pak nic není identické s Aristotelem,

kde antecedent vypočítává uznaný [recieved] aristotelský příběh (či to, co bylo před tím, než se ho aristotelští učenci rozhodli vzdát) a ‚Aristoteles‘ jako [„a“] volnou proměnnou. To, co (2') říká, je pravdivé za současného předpokladu pro každou hodnotu [the] proměnné.

([Tichý 1988], s. 269)

<sup>31</sup> Za ujasnění tohoto bodu a korekci mé interpretace Tichého vděčím Petru Kuchyňkovi.

<sup>32</sup> Poznamenejme, že tato rovnost není relace empirická; porovnávání nemá závislost na argumentu možného světa a časového okamžiku.

<sup>33</sup> Při rozboru toho, co je prvkem množiny identity uskočíme z důvodu větší srozumitelnosti výkladu od funkcionálního pojetí identity k pojetí relačnímu, které je známo z výuky predikátové logiky. Ve funkcionálním pojetí funkce „identita“ přiřazuje pravdivostní hodnotu pravda všem těm uspořádaným dvojicím, které mají druhý člen, všem ostatním přiřazuje nepravdu.

Podle všeho Tichý sáhl ke kondicionálu nejen proto, že nepřijímal ani analýzu dané věty ve smyslu interpretace 1), ani interpretace 2), avšak i proto, že vycházel z Fregeho dvou-dimenzionální teorie inference – spolu s Fregem pokládal za vhodný způsob reprezentace kognitivního stavu (který má čtenář jak při recepci diskurzu fikce, tak i při historickém diskurzu) spojení antecedentů/konsekventů, v němž každý antecedent i konsekvent konstruuje podmínku splnitelnou systémem objektů; kognitivní stav reprezentovaný takovým spojením pak spočívá v podřazení antecedentů konsekventům; je to soud, že každý objekt splňující podmínky antecedentu nutně splňuje podmínky konsekventu (srov. [Tichý 1988], s. 262).<sup>34</sup> Věta spojením antecedent/konsekvent tedy věrně reprezentuje kognitivní stav člověka zaobírajícího se myšlenkou, že nikdo takový jako Aristotelés nikdy nebyl.

Při našem následujícím výkladu logické analýzy věty 2') budeme využívat skutečnosti, že věta tvaru implikace může být nepravdivá jen tehdy, pokud je konsekvent nepravdivý; v případě, že je konsekvent pravdivý, celá věta je pravdivá. Dále se při prozkoumávání možností změny pravdivostních hodnot omezíme jen na dvě individua –  $\alpha$  a  $\pi$ .

*Neexistence 3)* Uvažme nejprve variantu, která odpovídá Tichého formulaci, totiž, že obsahuje – kromě Tichým neurčeného příběhu – konstrukci odpovídající jménu „Aristoteles“, totiž volnou proměnnou,  $x$  (v konsekventu taktéž). Tuto proměnnou nebudeme na pokyn Tichého vázat, větě tak bude odpovídat konstrukce otevřená. Analýzou (kde „ $\rightarrow$ “ označuje objekt typu (ooo), „ $\forall$ “ označuje objekt typu (o(o1))) je konstrukce:

$\lambda w \lambda t [{}^0 \rightarrow [ \dots x \dots w \dots ] [{}^0 \forall [ \lambda y [{}^0 \neg [{}^0 = y x ] ] ] ] ]$  // proměnná  $x$  je volná  
kterou můžeme číst jako „pokud (hodnota)  $x$  byl(a) (např. učitelem Alexandra Velikého), ..., pak žádné  $y$  není identické s (hodnotou)  $x$ “.

*Neexistence 3.a)* Konsekvent by nabyl pravdivostní hodnotu pravda jedině pro dvojici jako  $\langle \pi, \alpha \rangle$ , neboť tato dvojice není prvkem množiny identických věcí. Pro dvojice jako  $\langle \alpha, \alpha \rangle$ ,  $\langle \pi, \pi \rangle$  a další, pravdivostní hodnotu nepravda, neboť tyto dvojice jsou prvkem interpretace rovnosti; nepravdivost konsekventu je plně ve shodě se základním požadavkem ontologie, totiž sebe-identičností všech objektů (zde: každé individuum z domény je sebe-identické).<sup>35</sup> Věta je následně nepravdivá tehdy, jestliže antecedent je pravdivý, čili aristotelský příběh je v daném možném světě a čase splněn nějakým individuem, hodnotou  $x$  je třeba  $\alpha$  (tedy někdo je protagonistou uznávaného aristotelského příběhu), a jestliže konsekvent je nepravdivý, čili když alespoň jedno individuum ( $\alpha$ , která je hodnotou  $y$ ) je identické s tímto individuem  $\alpha$  (hodnotou  $x$ ). Věta však může být pravdivá pro případ, kdy hodnotou proměnné je individuum, které nesplňuje podmínku popsanou aristotelským příběhem, čili antecedent pravdivý není, načež celá věta je pravdivá.

Zkoumaná parafráze věty „Aristoteles nikdy neexistoval“ se zdá být z hlediska pravdivosti v přímém protikladu k větě:

Aristoteles někdy existoval.

Pokud sestavíme její parafrázi podle Tichého návodu, získáme větu ekvivalentní větě:

... Aristoteles ... a něco je identické s Aristotelem.

Podle nás je však přirozenější říci něco ve smyslu:

Po nějakou dobu Aristoteles žil.

<sup>34</sup> My však můžeme nalézt i jistou obdobu, již je Kripkem nakonec odmítnutý, avšak diskutovaný názor: „Jestliže ‚Mojžiš‘ znamená [means] ‚ten muž, který udělal to a to‘, pak jestliže nikdo to a to neudělal, Mojžiš neexistoval; a možná ‚nikdo neudělal to a to‘ je dokonce *analýza* ‚Mojžiš neexistoval‘.“ ([Kripke 1980] s. 58; podobně se vyjádřil již na s. 33).

<sup>35</sup> Všimněme si, že nepravdivost konsekventu neovlivňuje pomyslná absence individua  $\alpha$  v doméně (v naší fixní doméně jsou ovšem všechna individua přítomna).



Podle Parmenidova principu ([Duží & Materna 2004]) totiž nesmíme vsunovat do významu věty entity, o nichž analyzovaná věta nehovoří. Zde je takovouto zjevně nadbytečnou entitou pro případ věty jak věty „Aristoteles nikdy neexistoval“, tak věty „Aristoteles někdy existoval“, onen „aristotelský příběh“. Tichý ovšem zamýšlel reprezentovat kognitivní stav, ne čistě sémantiku dané věty. Tichý totiž nepokládal „aristotelský příběh“ za součást významu výrazu „Aristoteles“; aristotelský příběh je však součástí (pragmatických) předpokladů o hodnotě proměnné vyjádřené výrazem „Aristoteles“.<sup>36</sup>

## NAŠE TEORIE

*Rekapitulujme.* Je nám znám Aristoteles? Jsme s ním obeznámeni? Common-sense říká, že nikoli. Nevím, „kdo“ je Aristoteles, „které individuum“ je Aristoteles, které individuum je s Aristotelem totožné, nedovedu na něho ani ukázat (Russellův požadavek). Ve jmenovaných případech podporovaných common-sensem se tedy uvažuje identifikačně-empirická (popř. personální) obeznámenost, jíž nedisponuji. Jako logik, který uznává apriorní danost všech individuí (fixní doména), dobře vím, že Aristoteles je se sebou identický, vím, že je numericky odlišný od Platóna (a proto jménům „Aristoteles“ a „Platón“ odpovídají disparátní individua;  $\alpha$ ,  $\pi$ ); to je však případ triviální (zcela neempirické) obeznámenosti. Požadavek (P1) se jeví oprávněný, podobně (jak jsme argumentovali výše) i požadavek (P2).

*Vyrovnaná teorie vlastních jmen.* V případě Russellovské, avšak i Tichého teorie jsme zjistili nevyrovnanost v tom, jak – je-li předpokládán synchronně daný jazyk – analyzují prezentní a historická vlastní jména (totiž rozdílně). Zde chceme avizovat teorii, která není nevyrovnaná, teorii, které se v blízké budoucnosti budeme věnovat. Hlavním návrhem této teorie je chápat prezentní jména analogicky jako jména historická, totiž jako prostředky identifikování neurčeného individua, a to pomocí mechanismu vlastním jménem vyjádřené proměnné. Vždyť ona je přeci velmi nepatrná hranice mezi prezentními vlastními jmény a jmény historickými, každou chvíli nositel nějakého jména zemře a jeho „prezentní“ vlastní jméno se tak stává vlastním jménem „historickým“. Dalším faktorem podporujícím tuto teorii jsou úvahy o obeznámenosti: je spousta individuí, která jsou dostupná k identifikaci jen triviální, či nanejvýš identifikačně-empirické. Každý z nás disponuje jen relativně hrstkou personálních obeznámeností. Jistě: toto je vstup epistemologické úvahy do problematiky logické analýzy, na druhou stranu tyto úvahy hrají významnou roli v analýze historických vlastních jmen. Pokud tyto úvahy připustíme i zde, teorie vlastních jmen s historickou referencí spadá pod sémantiku prezentních vlastních jmen individuí, resp. jednotlivin, s nimiž nejsem obeznámen.<sup>37</sup> Vraťme se však k sémantice historických vlastních jmen v podobě naší teorie (rozebereme zvláště odlišnosti od teorie Tichého).

*Indexované proměnné.* Tichý vždy hovoří jen o „a variable“, tedy zcela neurčité proměnné. S tímto pojmáním nesouhlasíme, dané *proměnné indexujeme*. Pro toto indexování volíme velká písmena latinky odebraná z prvního písmene příslušného vlastního jména, přičemž toto písmeno píšeme v horním indexu (superskriptu). Poznamenejme ještě, že při tomto indexování např. proměnnou „ $x^A$ “ nic nespojuje s Aristotelem (neproponujeme žádné „semi-variables“). Indexování proměnných by tedy mohlo být realizováno pomocí číselných

<sup>36</sup> Proto se jeví neoprávněná interpretace, že „aristotelským příběhem“ se Tichému do teorie vrátila koncepce historických jmen jakožto skrytých deskripcí.

<sup>37</sup> Pro případ jmen jednotlivin, s nimiž jsem personálně obeznámen, zvláště pro případ sebe-obeznámenosti, uvažujeme jakožto význam trivializační proceduru. Znovu připomínáme, že tato teorie ještě musí být dále a hlouběji promyšlena, což je mimo rámec této studie. Autor již pracuje na stati „Vlastní jména jako proměnné“.

indexů („ $x^1$ “, „ $x^2$ “, ...) anebo by mohly být prostě voleny různé znaky např. latinky, ovšem vždy tak, aby bylo zřejmé, že proměnné jsou odlišné („ $x$ “, „ $y$ “, ...). Rovněž tak toto indexování nemá nic do činění s jakýmkoli omezením oboru proměnnosti např. na pouze „vybraná“ individua (neproponujeme žádné „restricted variables“). Proměnná vyjádřená historickým vlastním jménem je tedy pro nás *specifikovaná proměnná*. Důvodem je evidentní možnost identifikace rozdílnosti proměnných odpovídajících historickým vlastním jménům. Pro příklad uvažujme větu:

Platón učil Aristotela, Sokrates učil Platóna, Aristoteles učil Alexandra Velikého.  
Pro nás je analýzou konstrukce (konstrukce konjunkcí vepisujeme infixním způsobem; „(být) UČ(itelem někomu)“ označuje objekt typu  $(\text{oit})_{\tau\text{o}}$ ):

$$\lambda_w \lambda_t [ [^0\text{UČ}_{wt} x^P x^A ]^0 \wedge [^0\text{UČ}_{wt} x^S x^P ]^0 \wedge [^0\text{UČ}_{wt} x^A x^A ] ] \quad // \text{proměnná } x^A \text{ je volná}$$

Při neindexování proměnných by vznikla nesrozumitelná a neadekvátní analýza:

$$\lambda_w \lambda_t [ [^0\text{UČ}_{wt} x x ]^0 \wedge [^0\text{UČ}_{wt} x x ]^0 \wedge [^0\text{UČ}_{wt} x x ] ] \quad // \text{proměnná } x \text{ je volná}$$

Sémantické schéma je pro příklad jména „Aristoteles“ následovné:

výraz:	Aristoteles
výraz vyjadřuje:	
význam:	$x^A$ (proměnná, objekt typu $*_1$ )
výraz označuje, konstrukce konstruuje:	
denotát:	$\alpha$ (individuum, objekt typu $\iota$ )

*Integrace bláznovy teorie.* Evokujeme-li výše uváděné úvahy z bláznovy teorie, můžeme ji snadno integrovat, aniž bychom sémantiku vlastních jmen s historickou referencí degradovali na sémantiku alternativních jmen. Proto větu:

Aristoteles je Hintikka.

neanalyzujeme jako:

$$[^0 = ^0 A ^0 H]$$

kde se hovoří o identitě individua nosícího dvě různá jména, a ani jako větu o shodě dvou alternativních jmen:

„Aristoteles‘ je ‚Hintikka‘.

tedy („ $=^{\tau}$ “ označuje objekt typu  $(\text{o}\tau\tau)$ ):

$$[^0 = ^{\tau} ^0 A ^0 H]$$

Danou – možná pravdivou (v závislosti na valuaci) – větu „Aristoteles je Hintikka“ analyzujeme konstrukcí:

$$[^0 = x^A x^H] \quad // \text{proměnná } x^A, x^H \text{ je volná}$$

*Existence / neexistence.* Větu, která vypovídá o neexistenci Aristotela, totiž jmenovitě:

Aristoteles neexistuje.

která říká totéž jako věta:

Nic není identické s Aristotelem.

analyzujeme prostě konstrukcí:

$$[^0 \neg [^0 \exists [\lambda x [^0 = x x^A ] ]]] \quad // \text{proměnná } x^A \text{ je volná}$$

která je pro jakoukoli valuaci nepravdivá (je vlastně prakticky opakem axiómu identity).<sup>38</sup>

Naopak věta:

Aristoteles existuje.

která říká totéž jako:

<sup>38</sup> Ovšem jen je-li doména neprázdná, což je však zcela oprávněný požadavek (fixní doména).

Něco je identické s Aristotelem.  
má analýzu:

$$[{}^0\exists [\lambda x [{}^0 = x x^A] ]]$$

// proměnná  $x^A$  je volná

což je konstrukce, která konstruuje pravdivostní hodnotu pravda.

*Dosavadní existence / neexistence.* Nyní uvedeme naši analýzu Tichým zkoumané věty o dosavadní neexistenci Aristotela (do níž nevsunujeme – jak jsme výše avizovali – „aristotelský příběh“). Ne zcela přirozený výklad, parafráze věty:

Aristoteles nikdy neexistoval.

je věta:<sup>39</sup>

Aristoteles nikdy nežil (/nežije).

Tu bychom analyzovali (přičemž „ŽÍ(t)“ označuje empirickou vlastnost individuí, „ $\forall t$ “ označuje objekt typu ( $\sigma(\sigma\tau)$ ):

$$\lambda w \lambda t [{}^0\forall t' [\lambda t' [{}^0 \neg [{}^0 \check{Z} \check{I}_{wt} x^A] ] ]]$$

Ovšem je jistě chybou vsunovat do analýzy i okamžiky budoucí. Proto zvolíme jako vhodnou parafrázi větu:

Aristoteles doposud nikdy nežil.

přičemž do analýzy budeme započítávat všechny časové okamžiky, které předchází okamžiku přítomnému. Analýzou („ $<$ “ označuje relaci ( $\sigma\tau\tau$ )) je konstrukce:<sup>40</sup>

$$\lambda w \lambda t [{}^0\forall t' [\lambda t' [{}^0 \wedge [{}^0 < t' t] [{}^0 \neg [{}^0 \check{Z} \check{I}_{wt} x^A] ] ] ]]$$

// proměnná  $x^A$  je volná

Větu:

Aristoteles někdy existoval.

parafrázujeme větou:

Aristoteles po nějakou dobu žil.

Tuto budeme chápat ve smyslu:

Existuje doba předcházející, kdy Aristoteles žil.

příslušnou analýzou („ $\exists t$ “ označuje objekt typu ( $\sigma(\sigma\tau)$ )) je konstrukce:

$$\lambda w \lambda t [{}^0\exists t' [\lambda t' [{}^0 \wedge [{}^0 < t' t] [{}^0 \check{Z} \check{I}_{wt} x^A] ] ] ]]$$

// proměnná  $x^A$  je volná

**Poděkování:** Za cenné diskuse a připomínky k řadě mých myšlenek či k jejich formulacím vděčím a děkuji Petru Kuchyňkovi a Pavlu Maternovi.

*Mgr. Jiří Raclavský, Ph.D.*

*Katedra filozofie FF MU*

*Arne Nováka 1, 602 00 Brno*

*Česká republika*

*raclavsk@phil.muni.cz*

*http://www.phil.muni.cz/~raclavsk/*

## Literatura

DUŽÍ, Marie, MATERNA, Pavel (2004): Parmenides Principle (The Analysis of Aboutness), *Philosophia*, (v tisku).

KRIPKE, Saul A. (1980): *Naming and Necessity*. Oxford: Basil Blackwell.<sup>41</sup>

<sup>39</sup> Nebudeme zacházet do analýz gramatiky časovosti sloves.

<sup>40</sup> Poznamenejme, že proměnná  $t$  je pro časový okamžik, kdy vyhodnocujeme propozici, proměnná  $t'$  pro všechny časové okamžiky takové, že předchází tomu času  $t$ .

- MATERNA, Pavel (1998): *Concepts and Objects*. Helsinki: Acta Philosophica Fennica.
- RACLAVSKÝ, Jiří (2002): Individua na odpočinku – několik komentářů, *Filosofický časopis* 50, 2, 299-304.
- RACLAVSKÝ, Jiří (2005): Historická vlastní jména jako součásti encyklopedického slovníku, (*vyjde*).
- RACLAVSKÝ, Jiří (2005): Vlastní jména jako proměnné, (*vyjde*).
- RUSSELL, Bertrand (1905): On Denoting, *Mind* 14, 56, 479-493.<sup>42</sup>
- RUSSELL, Bertrand (1927): *Problémy filosofie*. Praha: Čin.<sup>43</sup>
- RUSSELL, Bertrand (2001): Poznání založené na obeznámenosti a poznání založené na deskripci, *Filosofický časopis* 49, 5, 754-770.<sup>44</sup>
- SEARLE, John R. (1958): Proper Names, *Mind* 67, 266, 166-173.<sup>45</sup>
- SVOBODA, Vladimír (2000): Where Do All the Individuals Go?, In: Childers, Timothy, Palomäki, Jari (eds.), *Between Words and Worlds (A Festschrift for Pavel Materna)*. Praha: Filozofie AV ČR, 21-33.<sup>46</sup>
- TICHÝ, Pavel (1988): *The Foundations of Frege's Logic*. Berlin-New York: Walter de Gruyter.

\*\*\*\*\*

**Raclavský, Jiří (2004): Sémantika vlastních jmen s historickou referencí,**

In: P. Sousedík (ed.), *Jazyk - logika - věda*, Praha: Filosofia, 113-149.

preprint URL: [http://www.phil.muni.cz/~raclavsk/texty/semantika\\_historickych\\_jmen.pdf](http://www.phil.muni.cz/~raclavsk/texty/semantika_historickych_jmen.pdf)

<sup>41</sup> Původně Kripke, Saul A. (1972): Naming and Necessity, In: G. Harman, D. Davidson (eds.), *Semantics of Natural Language*, Dordrecht-Boston: D. Riedel Publishing Co.

<sup>42</sup> Česky např. Russell, Bertrand (1967a): O označení, In: *Logika, jazyk a věda*, Praha: Svoboda, 19-49.

<sup>43</sup> Původně Russell, Bertrand (1912): *The Problems of Philosophy*. London: Williams and Norgate; New York: Henry Holt and Company.

<sup>44</sup> Původně Russell, Bertrand (1910-1911) Knowledge by Acquaintance and Knowledge by Description, In: *Proceedings of the Aristotelian Society*.

<sup>45</sup> Česky Searle, John R. (2004): Vlastní jména, In: R. Niederle (ed.), *Potřebuje bůh indexické výrazy?*, Brno: Vutium, 84-91.

<sup>46</sup> Česká (kratší) verze tohoto textu je Svoboda, Vladimír (2001): Individua na odpočinku, *Filosofický časopis* 49, 3, 415-424.